

მერაბ ხმალადე

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მაია გიორგობიანი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქეთევან ჩიტალაძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ასისტენტ პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პოსტსაბჭოთა საქართველოს თვითუზრუნველყოფა სოფლის მეურნეობის პროდუქციით

სოფლის მეურნეობა ქვეყნის სტრატეგიული საქმიანობის სახეა: თვითონ ქაჩთველები უძველესი მიწათმოქმედი ხაღბია, თუმცა დღევანდელი საქართველოს სოფლის მეურნეობა ახ შეიძლება წახმატებულ დახგად მივიჩნიოთ. 2020 წლისათვის მასზე მოდის საქართველოს მთლიანი შიდა პროდუქტის 7,3% და დასაქმებულთა 19,8%. შესაბამისად მწვავედ დგას ქვეყნის სოფლის მეურნეობის პროდუქციით თვითუზრუნველყოფის საკითხი. ამ მიზნით ჩვენს მიეხ განხილულია მემცენაეობის და მცხოველეობის პროდუქციის წახმოების დინამიკა საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა საქართველოში, სოფლის მეურნეობის იმპოზტდამოკიდებულების საკითხი, გაანადიზებუღია ქვეყნის თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტები სოფლის მეურნეობის ძიხითადი პროდუქციის სახეების მიხევეით.

საკვანძო სიგყვები: საქართველო, თვითუზრუნველყოფა, პოსტსაბჭოთა, სოფლის მეურნეობის პროდუქცია.

მსოფლიო მოსახლეობა ყოველწლიურად იზრდება და 2020 წლისთვის მიაღწია 7,753 მლრდ-ს. მხოლოდ 2019-2020 წლებში მსოფლიოს მოსახლეობა 79 მლნ-ით გაიზარდა. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, 2020 წელს მოსახლეობის 59,5% ცხოვრობდა აზიაში, 17,2% - აფრიკაში. სოფლის მეურნეობის პროდუქტებით და სურსათით მოსახლეობის უზრუნველყოფის პრობლემა აღნიშნული კონტინენტების მრავალ ქვეყანაში დგას. გაეროს ექსპერტების პროგნოზით, 2050 წლისთვის მსოფლიოს მოსახლეობა მიაღწევს 9,7 მლრდ. მცხოვრებს. მზარდ მოსახლეობას სჭირდება უზრუნველყოფა ასევე მზარდი მოცულობის სოფლის მეურნეობის პროდუქციით. უკანასკნელის ზრდა შესაძლებელია ექსტენციური გზით - დამუშავებული მიწების ფართობის გადიდებით და მეორე - ინტენსიური გზით - მოსავლიანობის ზრდით. დასამუშავებელი მიწების ფართობი შეზღუდულია. ცხადია, პერსპექტიულია მეორე გზა. მწვანე რევოლუციამ თავის დროზე მსოფლიოს მოსახლეობის საკვებით უზრუნველყოფის საქმეში თავისი როლი შეასრულა, დღეს ისევ მწვავედ დგას მსოფლიოს მოსახლეობის საკმაო ნაწილის კვების უკმარისობის და თვით შიმშილობის პრობლემა. შესაბამისად, ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის განვითარების დონე გავლენას ახდენს ქვეყნის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი წილის ცხოვრებაზე. (Paresashvili & Damenia, 2019) მაშინ როდესაც საქართველო განიხილება ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის (WWF) მიერ გამოვლენილ 200 გლობალურ ეკორეგიონს შორის, უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტს წარმოადგენს ქვეყნის ამ უნიკალური პოტენციალის გამოყენება. (Okruashvili & Paresashvili, 2018) საეჭვოა გენური ინჟინერიით ან ნანოტექნოლოგიებით მიღებული სურსათით მოცემული პრობლემის გადაწყვეტა. დღეს მსოფლიო ალაპარაკდა ახალი მწვანე „ბიოორგანული რევოლუციის“ აუცილებლობაზე, რომლის არსიც მდგომარეობს პლანეტაზე შიმშილის დამარცხების შესაძლებლობაზე ამ საკითხის მიმართ აზროვნების შეცვლის საშუალებით. (გახოკიძე, 2013)

აღნიშნული პრობლემა მწვავედ დგას საქართველოს წინაშეც. ქართველი აგრარეკოს-ეკონომისტების აზრით, საქართველოს სოფლის მეურნეობა მოწინავე ქვეყნებისას დაახლოებით ერთი ტექნოლოგიური ეპოქით ჩამორჩება. სოფლის მეურნეობაში შედარებით მაღა-

ლი წილი უკავია სამხრეთული და სუბტროპიკული კულტურების (ხილი, ციტრუსები, ყურძენი) წარმოებას, როდესაც ქვეყანას სჭირდება თვითუზრუნველყოფის შედარებით მაღალი დონე მარცვლეულის და ხორცის წარმოების მიხედვით. (კოლუაშვილი, არჩვაძე, 2020)

ცხადია, ქვეყანა ვერ იქნება რეალურად დამოუკიდებელი, თუ ის იმპორტდამოკიდებულია სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე. ამ შემთხვევაში ქვეყნის სასურსათო (და საერთოდ) უსაფრთხოება დაბალ დონეზეა. რა მდგომარეობაა ამ მხრივ საქართველოში? როგორც ქართველი ეკონომისტების კვლევებიდან დგინდება, საქართველოს სასურსათო ბაზარზე მოსახლეობის მიერ მოხმარებული ეროვნული სასურსათო პროდუქტების მოცულობა 49,0%-ით ნაკლებია ფიზიოლოგიურ ნორმებთან შედარებით. (ხარაიშვილი, 5. ქართული აგროსასურსათო პროდუქტების კონკურენტუნარიანობა და სოფლის მეურნეობის განვითარების პრიორიტეტები, 2013) შესაბამისად, ნაკლებობა უნდა შეივსოს იმპორტით. საქართველოს სასურსათო კალათაში იმპორტირებული პროდუქტების ხვედრი წილი 80,0% შეადგენს, რაც 4-ჯერ აღემატება ეროვნულ წარმოებას. ამის შედეგად სურსათის იმპორტი ხელს უწყობს იმპორტიორი ქვეყნის ეკონომიკის და არა საქართველოს სურსათის წარმოების სტიმულირებას, რადგან იმპორტირებული პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული ვალუტა გაედინება საზღვარგარეთ, რაც მნიშვნელოვნად აფერხებს ადგილობრივ წარმოებას. (პაპავა, 2018), (ერქომაიშვილი, 2020) ასეთ ნეგატიურ ვითარებას იწვევს ის გარემოებაც, რომ საქართველოს ეკონომიკა უფრო მოხმარებაზეა ორიენტირებული, ვიდრე წარმოებაზე და ამასთან კონკურენციის განევა ყველაზე რთულია აგროსასურსათო სექტორში. (ხარაიშვილი, საქართველოს სოფლის მეურნეობა თანამედროვე გამოწვევების წინაშე, 2020)

საბჭოთა პერიოდი

ისტორიული სტატისტიკის მონაცემებით, რომელიც გაგვაჩნია მეცხოველეობაში 1913 წლიდან, მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოებამ საქოთა საქართველოში პიკს მიაღწია 1985-1990 წლებში. ჩვენი გამოთვლებით, აღნიშნულ წლებში, ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით იწარმოებოდა 32,4 კგ. ხორცი, რომელიც 2003-2008 წლებში შემცირდა 19,8 კგ-მდე, ე.ი. 1,6-ჯერ. მარცვლეულის წარმოებამ საქართველოში პიკს მიაღწია 1951-1955 წლებში, როდესაც იწარმოა 3865,9 ათასი ტონა მარცვლეული, რამაც ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით საშუალოდ წლიურად შეადგინა 1050 კგ. აქედან დაწყებული, მარცვლეულის წარმოება საქართველოში სისტემატურად მცირდებოდა და საბჭოთა კავშირის არსებობის ბოლო ხუთ წელიწადში, 1986-1990 წლებში, მისი წარმოება 3095,6 ათას ტონამდე დაეცა, (ხმალაძე, 2015) ე.ი. 1951-1955 წლებთან შედარებით შემცირდა 770,3 ათასი ტონით, ხოლო ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით შემცირდა 579 კგ-მდე, ე.ი. 1951-1955 წელთან შედარებით 471 კილოგრამით.

პოსტსაბჭოთა პერიოდი

პოსტსაბჭოთა საქართველოს არსებობის პირველ წლებში, მარცვლეულის წარმოება განაგრძობდა შემცირებას და მინიმუმს მიაღწია 1991-1995 წლებში, როდესაც მისი წარმოება შემცირდა 2484,4 ათას ტონამდე, რაც ერთ მცხოვრებზე გაანგარიშებით შეადგენდა 485 კგ. ე.ი. 1951-1955 წლებთან შედარებით 2,2-ჯერ ნაკლებს.

როგორც წესი, საზოგადოება ყოველთვის რეაგირებს შექმნილ სიტუაციაზე. 1996-2000 წლებში მარცვლეულის წარმოება გაიზარდა და მიაღწია 3352,9 ათას ტონას, რაც 1,3-ჯერ აღემატება 1991-1995 წლების მაჩვენებელს, ხოლო 2001-2005 წლებში მიაღწია 3522,1 ათას ტონას, (საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული, 2006-2007), რაც 1996-2000 წლების მაჩვენებელს აღემატება 1,05-ჯერ, ხოლო 1991-1995 წლების მაჩვენებელს 1,4-ჯერ. 1990-იანი წლების შემდეგ მარცვლეულის წარმოების ზრდა იყო ასე ვთქვათ, „იძულებითი ღონისძიება“, რამდენადაც რუსეთიდან მარცვლეულის შემოტანის შეწყვეტამ და ამის შედეგად წარმოშობილმა უკიდურესმა გაჭირვებამ აიძულა საქართველოს მოსახლეობა ნაწილობრივ

ამოეძირკვა მრავალწლიანი ნარგავები, მათ შორის საკულტო მცენარე ვაზი და მის ადგილზე შიმშილისაგან თავის დასაღწევად დაეთესა მარცვლეული კულტურები. ანალოგიურ ვითარებას ჰქონდა ადგილი საქართველოს დამოუკიდებლობის 1918-1921 წლებში, როდესაც რუსეთმა შეწყვიტა საქართველოში მარცვლეულის შემოტანა. ისტორია განმეორდა.

2005 წლის შემდეგ მარცვლეულის წარმოების დინამიკა შემდეგნაირია: 2006-2010 წლებში 2001-2005 წლებთან შედარებით, მარცვლეულის წარმოება 3522,1 ათასი ტონიდან შემცირდა 1773,2 ათას ტონამდე. 2011-2015 წლებში გვაქვს ზრდა 2148,0 ათას ტონამდე, ხოლო 2016-2020 წლებში - ისევ შემცირება 1845,0 ათას ტონამდე. მარცვლეულის მოსავლის ასეთი არათანმიმდევრული დინამიკა სტატისტიკურად გვიჩვენებს პოსტსაბჭოთა საქართველოში მარცვლეულის წარმოების თანმიმდევრული, მიზანმიმართული პოლიტიკის არარსებობას. როგორც ჩანს, ეს პოლიტიკა პოლიტიკის არარსებობა, რის შედეგსაც მოგვიანებით განვიხილავთ.

არანაკლებ ნეგატიური მდგომარეობაა მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოებაში. 2020 წელს საქართველოში იწარმოა 69,4 ათასი ტონა ხორცი. ამდენივე ხორცი იწარმოებოდა საქართველოში 1955 წელს, მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებიდან 10 წლის შემდეგ, ხოლო 1976 წელს - იწარმოა 140,8 ათასი ტონა ხორცი, ე.ი. 2-ჯერ მეტი 2020 წელთან შედარებით.

ცხრილი 1

მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოება საქართველოში 1990-2020 წლებში (ათასი ტონა)

	1990	1991	2000	2020	%% 2020/1990- თან
ხორცი (ყველა სახის)	170,3	137,2	107,9	69,4	40,8
რძე (მლნ ლიტრა)	659,4	562,3	618,9	569,0	86,3
კვერცხი (მლნ. ცალი)	769,4	638,1	361,4	674,0	87,6
მატყლი	6,2	4,7	1,9	1,9	30,6

წყარო: საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2012 წელს. თბ., 2013, გვ. 60-61. GEOSTAT GE

ცხადია, რომ პოსტსაბჭოთა საქართველოს საყოველთაო კრიზისმა მკვეთრად, უკვე 1990-1994 წლებში შეამცირა მეცხოველეობის ყველა სახის პროდუქციის წარმოება და თუ მხედველობაში არ მივიღებთ რძის წარმოების ზრდას 1991-2000 წლებში და კვერცხის წარმოების ზრდას 2000-2020 წლებში, მთლიანად, პოსტსაბჭოთა საქართველო მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოებაში რბილად რომ ვთქვათ, არასახარბიელო მდგომარეობაშია. ამ დარგში არ ჩანს სახელმწიფო პოლიტიკა, მიმართული მეცხოველეობის პროდუქციის ზრდის მიმართულებით. საკმარისია ვუჩვენოთ, რომ 1990-2020 წლებში ყველა სახეობის ხორცის წარმოება შემცირდა 2,5-ჯერ, ხოლო კვერცხის წარმოება - 3,3-ჯერ.

ჩავარდნა სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოებაში აისახება მოსახლეობის სოფლის მეურნეობის პროდუქციით თვითუზრუნველყოფაზე. საკითხის დასახასიათებლად საქსტატის მიერ 1995 წლიდან დგება სასურსათო ბალანსები, სადაც აისახება რესურსები (ადგილობრივი და იმპორტული) და მათი გამოყენება. საქსტატი ითვლის აგრეთვე პროდუქციით მოსახლეობის თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტს, რომელიც მიიღება ადგილობრივად წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის შეფარდებით ქვეყნის მოსახლეობის მოთხოვნილებასთან.

თვითუზურუნველყოფის კოეფიციენტები საქართველოში სოფლ მეურნეობის ძირითადი პროდუქციის სახეების მიხედვით 1995-2020 წლებში (%)

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
ხორბალი	8	10	21	6	17	15
სიმინდი	100	100	97	96	77	68
კარტოფილი	114	102	101	103	90	92
ბოსტნეული	101	100	95	77	66	63
ყურძენი	109	111	113	133	121	145
ხორცი (ყველანაირი)	83	84	76	48	48	49
მსხვილი რქოსანი პირუტყვის ხორცი	96	96	87	77	79	77
ღორის ხორცი	95	96	84	49	47	51
ცხვრისა და თხის ხორცი	100	100	99	98	75	102
ფრინველის ხორცი	33	45	46	22	30	34
რძე და რძის პროდუქტები	68	64	74	93	87	81
კვერცხი	51	55	71	98	102	97

წყარო: GEOSTAT GE

1995 წელს რიგი სახეობის პროდუქცია სრულიად ან საკმაოდ მიახლოებით, 95-96 პროცენტით აკმაყოფილებდა ქვეყნის მოსახლეობის მოთხოვნილებას და ასეთი იყო ზემოთ ჩამოთვლილი 12 სახეობის პროდუქციიდან - 7. 2020 წლისათვის ასეთი პროდუქცია დარჩა ორი: ყურძენი, რომელიც მთელი 145,0%-ით (ე.ი. 45%-თ მეტით) აკმაყოფილებს მოსახლეობის მოთხოვნილებას და ცხვრისა და თხის ხორცი (102%), რომელიც 2020 წელს მოხმარებული ხორცის (158,1 ათასი ტონა) მხოლოდ 3,2%-ს, 5,0 ტონას შეადგენს და ამინდს არ ცვლის. ცხადია, დანიის სამეფოში ვერ არის საქმე კარგად. ამასთან, თუ გავითვალსინინებთ დისპროპორციას 2020 წელს სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობაში დასაქმებულებს (19,8%) და მათ მიერ წარმოებული პროდუქციის ხვედრით წილს შორის მთლიან შიდა პროდუქტში (7,3%), ცხადი გახდება, რომ საქართველოშიც ვერ არის საქმე კარგად.

ლიტერატურა

1. გახოკიძე რამაზ, შ. პ.-1. (2013).
2. Okruashvili, N., & Paresashvili, N. (2018). Production of Organic Products-Important Condition of Growth of Georgia's Export Potential. Journal of Management Policy & Practice, 2.
3. Paresashvili, N., & Damenia, N. (2019). The Mechanisms of State Management in Agricultural Sector of Georgia. Intellectual Economics, 105-116.
4. გახოკიძე, რ. (2013). შიმშილის პრობლემა და ახალი მწვანე რევოლუცია. იხ: ბიოეკონომიკა და სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარება (pp. 101-104). თბილისი: თსუ.
5. ერქომაიშვილი, გ. (2020). აგრარული პოლიტიკის განხორციელების შედეგები და პრობლემები საქართველოში პოსტკრიზისულ პერიოდში. გლობალიზაციის გამონვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში (p. 170). თბილისი: თსუ.
6. კოლუაშვილი, არჩვაძე. (2020). 3. კოლუაშვილი პაატა, საქართველოს სოფლის მეურნეობა თანამედროვე გამონვევების წინაშე. p. 57.
7. პაპავა, ვ. (2018). საქართველოს ეკონომიკური მოდელი "სამომხმარებლო პარადოქსი" და "ტურისტუ ხაფანქი". გლობალიზაციის გამონვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში (pp. 291-292). თბილისი: თსუ.
8. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული. (2006-2007).

9. ხარაიშვილი, ე. (2013). 5. ქართული აგროსასურსათო პროდუქტების კონკურენტუნარიანობა და სოფლის მეურნეობის განვითარების პრიორიტეტები. ბიოეკონომიკა და სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარება (p. 568). თბილისი: თსუ.
10. ხარაიშვილი, ე. (2020). გლობალიზაციის თანამედროვე გამოწვევების გავლენა სასურსათო ბაზრის განვი-თარებაზე. იხ.: გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში (p. 527). თბილისი: თსუ.
11. ხარაიშვილი, ე. (2020). საქართველოს სოფლის მეურნეობა თანამედროვე გამოწვევების წინაშე. გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში (p. 527). თბილისი: თსუ.
12. ხმალაძე. (2015). სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში. (p. 261). თბილისი: თსუ.

Merab Khmaladze

*Doctor of Economical Sciences, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Maia Giorgobiani

*Doctor of Economical Sciences, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Ketevan Chitaladze

*Academic Doctor of Economics, Assistant Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Self-sufficiency of Post-Soviet Georgia with Agricultural Products

SUMMARY

Agriculture is a form of the country's strategic activity: the Georgians themselves are an ancient agricultural people, although today's agriculture in Georgia cannot be considered a successful industry. By 2020, it accounts for 7.3% of Sakrtvelo's gross domestic product and 19.8% of employees. Accordingly, the issue of self-sufficiency in agricultural products of the country is acute. For this, the dynamics of horticulture and livestock production in Soviet and post-Soviet Georgia, the issue of import dependence of agriculture, the country's self-sufficiency ratios by types of main agricultural products are analyzed.

Key words: Georgia, self-sufficiency, post-Soviet, agricultural products.